

Prvi potpredsednik Vlade i ministar spoljnih poslova Republike Srbije Ivica Dačić održao je danas predavanje na temu „Srpsko-američki odnosi – nekada, sada i u budućnosti”, u okviru Srpsko-američke akademije za lidere.

Akademiju je, posredstvom on line platforme, organizovao Kongres srpsko-američkog prijateljstva, a kroz ovaj vid nastave polaznici će tokom pet nedelja predavanja i nekoliko modula imati priliku da se upoznaju sa političkim i pravnim sistemom SAD, ekonomijom i društvom ove zemlje, njenom istorijom, kao i sa drugim važnim temama. Predavanja će držati relevantni predavači iz navedenih oblasti.

Prenosimo predavanje prvog potpredsednika Vlade i ministra spoljnih poslova Republike Srbije Ivica Dačića: „Vaše ekscelencije, Poštovani profesori,
Dragi polaznici,
Dame i gospodo,

Čast mi je i zadovoljstvo što imam priliku da ponovo, zajedno sa ambasadorom Godfrijem, učestvujem na skupu koji je posvećen srpsko-američkim odnosima, njihovoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, ovoga puta u organizaciji Kongresa srpsko-američkog prijateljstva. Želeo bih da i u ovom nekonvencionalnom načinu obraćanja na koji nas je naterala pandemija KOVID-19, ponovo istaknem da Ministarstvo spoljnih poslova i Vlada Republike Srbije pozdravljaju inicijative koje su usmerene na unapređenje međusobnog razumevanja, kao osnove za dalje jačanje bilateralnih odnosa između Republike Srbije i SAD. Dodatno unapređenje srpsko-američke saradnje, van svake sumnje, predstavlja jedan od naših najznačajnijih spoljno-političkih prioriteta.

Današnje predavanje ima za cilj da sagledamo na koji način istorijski kontekst i iskustva naših savezništava iz prošlosti, od uspostavljanja diplomatskih odnosa, preko Balkanskih ratova, dva svetska rata i posleratnog perioda, mogu da doprinesu razumevanju aktuelnog trenutka i pomognu da sagledamo buduće pravce razvoja naše saradnje. Treba imati u vidu da je u odnosima sa SAD uvek bila prisutna izrazita asimetričnost, kako geografska i demografska, tako i asimetrija moći, ali uprkos tome Srbija i srpski narod su pokazali da je moguće da jedna

ne tako velika zemlja bude američki saveznik. SAD i Srbija delile su kroz istoriju zajedničke vrednosti i udruženo su se borile za očuvanje slobodarskih načela i civilizacijskih dostignuća. I pored toga, druga polovina 20. veka donela je velike izazove i značajne nesuglasice. Upravo zato važno je iznova isticati pozitivne primere iz naše zajedničke prošlosti, kako bi danas bile promenjene neke pogrešne percepcije koje smo kreirali jedni o drugima.

Diplomatski odnosi Kneževine Srbije i SAD formalno su uspostavljeni 14. oktobra 1881. godine, zaključivanjem Trgovinskog ugovora i Konzularne konvencije koji su stupili na snagu 27. decembra 1882. godine. Međutim, prvi zabeleženi predlog o uspostavljanju diplomatskih odnosa seže sve do doba Kneza Mihaila, tj. do maja 1867. godine i pisma američkog konzula u Rumuniji Luja Čepkeja, upućenog Stejt departmentu, u kojem obaveštava američku stranu da je i Srbija, poput Vlaške i Moldavije, raskinula svoju zavisnost od Turske i dobila vlastitog kneza. Predlagano je da i Amerika, poput Rusije, Francuske, Engleske, Austrije, Pruske i Italije, postavi svog generalnog konzula u Srbiji. Ipak, do uspostavljanja konzularnih odnosa nije došlo zbog ubistva kneza Mihaila, ali i zbog činjenice da u tom trenutku još uvek nije bila formalizovana nezavisnost Srbije.

Nakon Berlinskog kongresa 1878, tadašnji američki poslanik u Beču Džon Kason predložio je da se uspostave odnosi SAD sa svim zemljama koje su tom prilikom stekle nezavisnost, što dovodi do potpisivanja Trgovinskog ugovora i Konzularne konvencije. Svojevrsan kuriozitet je da su ovi ugovori ostali na snazi duže od jednog veka, jer su ih prihvatili i Ministarski savet Kraljevine SHS 1919. godine i Vlada FNRJ 1946. godine.

Period između osamdesetih godina 19. veka pa sve do kraja prve decenije 20. veka, karakteriše uzdržanost SAD u odnosima prema Srbiji. Ova situacija menja se sa početkom Balkanskih ratova 1912-1913. godine, kada američka štampa sa naklonošću piše o našoj zemlji i njenoj borbi za oslobođenje. Ne treba zanemariti da je upravo Mihajlo Pupin imao važnu ulogu u kreiranju narativa da se mala, nezavisna balkanska kraljevina nalazi u slobodarskoj borbi protiv imperije, čime je stvorena jasna istorijska paralela sa američkom borbom za nezavisnost. Usled toga, tokom julske krize 1914. godine, američka javnost i politički krugovi podržavali su Srbiju u njenom stavu pred austrougarskim ratnim pretnjama. Potreba za sveobuhvatnijom saradnjom dve zemlje dovela je i do otvaranja srpskog Poslanstva u Vašingtonu krajem 1916. godine. Kada su SAD u aprilu 1917. objavile rat Nemačkoj i krajem te iste godine odobrile Srbiji ratni zajam, odnosi dve države su dobili sve odlike ratnog savezništva.

Misija srpske Vlade boravila je u SAD od 20. decembra 1917. godine sve do polovine februara naredne godine. Američka strana je inače zahtevala da se misija zove „srpska“, a ne „jugoslovenska“, s obzirom da se predsednik Vudro Vilson veoma dugo zalagao za obnovu Srbije kao nezavisne države i njen izlaz na more, što je bio zahtev koji je postao deo i njegovih čuvenih 14 tačaka iz 1918. godine. Do koje mere je Vudro Vilson bio naklonjen Srbiji vidljivo je i u telegramu koji je iste godine uputio tadašnjem predsedniku Vlade Kraljevine Srbije Nikoli Pašiću u kojem piše da je "siguran da se pravda za Srbiju nalazi u vrhu prioriteta svakog mislećeg i patriotskog stanovnika Sjedinjenih Država".

Na značaj i razmere međusobnog poštovanja podseća verovatno i najdirljiviji momenat u srpsko-američkim odnosima kada se 28. jula 1918. godine srpska zastava zavijorila na Beloj kući, ali i na svim američkim javnim institucijama. Tog dana je u crkvama širom SAD pročitano,

a u svim uticajnim dnevnim novinama i objavljeno, saopštenje američkog predsednika Vudroa Vilsona koji je, dirnut kolosalnim žrtvama i herojskim delima, izrazio divljenje „odvažnom srpskom narodu“ koji je, „zbog ljubavi prema slobodi, krenuo u borbu protiv znatno nadmoćnijeg neprijatelja“. Pored srpske, na Beloj kući vijorila se samo još samo još jedna, francuska zastava i to na sto trideset prvu godišnjicu pada Bastilje 1920. godine. Uvek sa ponosom ističem da mi je bila izuzetna čast što sam 2018. godine imao priliku da i u Vašingtonu, u Kongresu SAD i u Beogradu, obeležim ovaj datum, prisećajući se sa američkim partnerima savezništva naša dva naroda.

Čitav odnos SAD i Kraljevine Srbije tokom Prvog svetskog rata može se okarakterisati kao saveznički i prijateljski. Pored humanitarne, političke, finansijske i vojne pomoći koja je pristizala od američkih prijatelja, došlo je i do zbližavanja srpskog i američkog naroda. Ne treba zaboraviti da su SAD prve od velikih sila prihvatile i podržale stvaranje jugoslovenske države, da su već u februaru 1919. godine priznale Kraljevinu Srba Hrvata i Slovenaca, te da su kasnije u mnogobrojnim pograničnim sporovima bile na našoj strani, čime je predsednik Vudro Vilson ostavio još jedan legat po kojem ga pamtimo.

Međuratne odnose SAD sa Kraljevinom SHS, odnosno Kraljevinom Jugoslavijom u koje je Srbija nesebično unela svoje žrtve i svoju državnost, karakterisala je prijateljska saradnja, iako su nakon povlačenja delegacije SAD sa Versajske mirovne konferencije, a posebno tokom dvadesetih i tridesetih godina 20. veka, SAD zauzele nešto pasivniji stav u međunarodnim odnosima. Ovo se menja izbijanjem Drugog svetskog rata, a iz tog perioda našeg ponovnog savezništva podsetio bih na operaciju „Halijard“, kada je uspostavljen najveći vazdušni most u porobljenoj Evropi, putem koga je spaseno gotovo 500 oborenih američkih pilota i vazduhoplovnog osoblja. Ova operacija je, pomalo kao paradigma naših odnosa u kojima su neretko najbolji elementi često gurani u drugi plan, decenijama bila obavijena velom tajne. Konačno smo, prošlog septembra u Pranjanima, obeležili 75 godina ove operacije uz prisustvo predsednika Aleksandra Vučića, tadašnjeg ambasadora SAD Kajla Skata, kao i potomaka spašenih savezničkih pilota.

Jugoslovensko-američki odnosi nakon Drugog svetskog rata mogu se podeliti na nekoliko razdoblja, a karakteriše ih smenjivanje faza u kojima je preovladavao sukob ideologija i perioda u kojima je domonirala saradnja bazirana na načelu pragmatizma. Od 1945. do 1948. godine Jugoslavija sledi principe unutrašnjeg razvoja i vodi spoljnu politiku na linijama Informbiroa, te se posledično percipira kao „lojalni član komunističke porodice sa centralom u Moskvi“. Nakon izbijanja sukoba između Staljina i Tita došlo je do značajne promene u odnosima dve države. Narednih nekoliko godina Jugoslavija je za SAD postala ključna tačka napora da opstane i postane „simbol razlike iza Gvozdene zavese“. SAD su tih godina Jugoslaviji pružile snažnu vojnu, finansijsku, materijalnu i političku pomoć. Među delom istoričara prisutan je i stav da je potpisujući Balkanski pakt 1953. godine, Jugoslavija indirektno postala deo, ili bar bila na pragu ulaska u NATO. Nakon Staljinove smrti 1953. godine slabi pritisak na Jugoslaviju i započinje proces normalizacije odnosa sa SSSR, pa Broz počinje da radi na izgradnji Pokreta nesvrstanih, što će ga, po prirodi sve više udaljiti od SAD.

I pored srdačnih odnosa između Tita i predsednika Kenedija, jugoslovenska spoljna politika se između 1955. i 1968. pretežno usmeravala prema institucionalizaciji „Trećeg puta“, Pokreta

nesvrstanih i jačanju saradnje sa SSSR. Rasplamsavanjem Vijetnamskog rata, Jugoslavija postaje sve kritičnija prema američkoj spoljnoj politici. Ipak, nakon sovjetske intervencije u Čehoslovačkoj i gušenja Praškog proleća 1968. godine, Jugoslavija se u strahu da je ne zadesi slična sudbina, ponovo okreće jačanju veza sa SAD.

Tokom 1971. sve do smrti Josipa Broza Tita 1980. godine, došlo je do poboljšanja odnosa dve zemlje, posebno nakon završetka Vijetnamskog rata i aktivnosti jugoslovenske strane u „primirivanju“ radikalnih tendencija u okviru Pokreta nesvrstanih. Tito je 1978. treći put tokom svoje vladavine posetio SAD. Jugoslavija je, posebno u tom periodu, uživala u povlašćenoj hladnoratovskoj poziciji između dva suprotstavljena vojno-politička saveza i može se reći da je umešno balansirajući, izvlačila za sebe maksimalnu dobit.

Nakon smrti Tita jugoslovenska politička elita nije uspela da shvati kretanja koje su najavlјivale uzastopne privredne i finansijske krize. U situaciji u kojoj su ponovno oživljeni separatizmi, ali i potcenjena ozbiljnost promene američke spoljne politike koju je donela administracija predsednika Regana, odnosi SAD i Jugoslavije 1980-ih su uglavnom zavisili od promena u hladnoratovskim sukoblјavanjima i od raspada Istočnog bloka.

Poslednja decenija 20. veka donosi i najteži period u srpsko-američkim odnosima, što je sveukupno kulminiralo prekidom diplomatskih odnosa 25. marta 1999. godine usled oružanog sukoba između NATO i tadašnje SR Jugoslavije. Ovo je nesumnjivo predstavljalo najnižu tačku u skoro 140 godina dugoj srpsko-američkoj istoriji. Dešavanja 1990-ih, raspad Jugoslavije i pogotovo bombardovanja 1999. godine, proizvela su niz negativnih percepcija koje su se neretko reflektovale i na način razmišljanja i na kvalitet naših odnosa nakon ponovnog uspostavljanja u novembru 2000. godine. Najdrastičniji primer ovoga predstavlja jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova i Metohije, što je tema u vezi sa kojom Srbija i SAD i danas imaju suštinski različite pozicije. Srpsko-američki politički odnosi u post-hladnoratovskom razdoblju mogu se sažeti u dobro poznatoj diplomatskoj floskuli „saglasni smo da nismo saglasni.“

Ipak, opredeljenje Srbije da otvorenim pitanjima pristupa na diplomatski i konstruktivan način vodeći računa o široj stabilnosti, dovelo je do toga da danas sa zadovoljstvom mogu da konstatujem da saradnja Republike Srbije i Sjedinjenih Američkih Država, uprkos realnim izazovima, ima pozitivnu dinamiku. Poslednjih godina intenziviran je politički dijalog na svim nivoima i u brojnim oblastima, što je doprinelo stvaranju stabilnog osnova za razvoj ukupnih bilateralnih odnosa. Intenziviranje političkog dijaloga na najvišem nivou i otvoreni poziv predsedniku Donaldu Trampu da poseti Srbiju ostaje tema na koju uvek podsećamo američke partnere, posebno ukoliko se ima u vidu da je poslednji američki predsednik koji je boravio u Beogradu bio Džimi Karter još juna 1980. godine.

U savremenim srpsko-američkim odnosima pitanje Kosova i Metohije zasigurno predstavlja važnu temu našeg političkog dijaloga. Uprkos razlikama u stavovima sa Sjedinjenim Državama, ostajemo potpuno otvoreni za dalje razgovore o rešavanju ovog pitanja. Ponavljam da će naša strana učiniti sve da američkim partnerima u što većoj meri razjasni i približi naše pozicije, uz očekivanje da će SAD uvažiti i srpske interese. SAD vidimo kao ključnog partnera u procesu postizanja trajnog i održivog rešenja, prihvatljivog za obe strane. O interesu američke administracije govori i činjenica da su SAD imenovalе dva specijalna izaslanika - ambasadora Ričarda Grenela kao izaslanika Bele kuće posvećenog dijalogu Beograda i Prištine, odnosno

zamenika pomoćnika državnog sekretara Metju Palmera u ime Stejt departmenta kao izaslanika za naš region.

Srbija posebno uvažava podršku koju nam SAD kontinuirano pružaju u ostvarivanju punopravnog članstva u Evropskoj uniji, kao našeg strateškog cilja. Očuvanje pozitivne dinamike u procesu evropskih integracija je od ključnog značaja za stabilnost i razvoj Srbije i celog regiona. Nadam se da će SAD nastaviti sa aktivnom podrškom našoj zemlji u ostvarivanju tog cilja, bez obzira na izazove sa kojima je sama Evropska unija trenutno suočena. Jačanju međusobnih odnosa ide u prilog i činjenica da Srbija svojim doprinosom i posebno učešćem u mirovnim misijama afirmiše i promoviše mir i bezbednost u regionu i predstavlja izvoznika stabilnosti ne samo na Zapadnom Balkanu, već i šire. Zahvalni smo na razumevanju i podršci koje SAD pružaju dubljem povezivanju regiona, što je oličeno u inicijativama poput „mini Šengena“, koje treba da pomognu u ostvarivanju ciljeva usmerenih na dobrobit čitavog Zapadnog Balkana.

Republika Srbija ostaje spremna za dalje jačanje bilateralnih odnosa u svim oblastima koje mogu dati dodatni kvalitet i sadržinu našoj saradnji. Tu bih prvenstveno istakao želju Republike Srbije da nastavimo da intenzivno radimo na jačanju ekonomskih veza i na privlačenju investicija iz SAD, nakon okončanja aktuelne krize. Iako robna razmena sa SAD poslednjih godina beleži porast, na ovom pitanju ćemo svakako i ubuduće aktivno raditi, posebno imajući u vidu da SAD još uvek ne ulaze u red prvih 10 trgovinskih partnera Srbije. Prva dva meseca ove godine, pre proglašenja pandemije, počela su sa solidnom razmenom od 190,4 miliona USD (izvoz iz Srbije od 49,88 i uvoz od 140,52 miliona USD). Tokom 2019, ukupna robna razmena iznosila je približno 854 miliona USD.

Oblasti poput informacionih tehnologija, energetike i rudarstva, poljoprivrede, ali i drugi vidovi saradnje, poput bratimljenja gradova, saradnje univerziteta, turizma, povezivanja malih i srednjih preduzeća, privrednih komora, i sl. mogu predstavljati jasnu potvrdu nastojanja da naše odnose jačamo kako na političkom i ekonomskom planu tako i kroz osnaživanje naučnih, kulturnih i svih drugih veza koje će naše države i narode činiti bliže jedne drugima.

Dame i gospodo,

Moj osvrt na temu srpsko-američkih odnosa u prošlosti, sadašnjosti i u budućnosti, ne bi bio kompletan bez pominjanja srpske dijasporu u SAD. Naši ljudi odlazili su u Sjedinjene Države ciklično, u više „talasa“, od prve polovine 19. veka do danas. Usled toga, uz „prepoznatljive“ delove SAD-a u kojima je srpska zajednica uglavnom koncentrisana poput Čikaga, Milvokija, Klivlenda, Pitsburga, Njujorka sve brojnije su zajednice na Floridi i u Kaliforniji, a manje koncentracije srpske zajednice su raštrkane po čitavoj američkoj teritoriji (npr. čak i na Aljasci, u Montani, Mičigenu, Minesoti, Nevadi i sl).

Prema američkim podacima registrovano je 189.671 Amerikanaca srpskog porekla dok, istovremeno, i same američke institucije procenjuju da je ovaj broj znatno veći. Procene srpskih udruženja u SAD variraju od 600.000 do 1.000.000 pripadnika srpske zajednice. Koliko god ove brojke bile različite, srpska dijaspora, u čijim redovima su živeli i radili ne samo Tesla i Pupin, već i ljudi poput Džordža Fišera (Djordža Šagića), koji je pre više od 200 godina kao srpski ustanik krenuo u Ameriku i učestvovao u „Teksaskoj revoluciji“, preko Karla Maldena, Pita

Maravića, Džordža Vojnovića, Helen Delić Bentli, Pitera Bogdanovića, Stiva Tešića i mnogih drugih koji su ostavili, ili i danas ostavljaju značajan trag u SAD, predstavlja jednu od važnih spona i dodatnu vrednost u gradnji naših budućih odnosa.

Na samom kraju želeo bih da ostanem optimista u pogledu budućnosti odnosa Srbije i SAD. Smatram da nas još malo pa 140 godina diplomatskih odnosa uči da su, istorijski gledano, u sličnim, kritičnim trenucima Srbija i Sjedinjene Američke Države bile zajedno na pravoj strani istorije – deleći iste ideale i vrednosti.

Ovakvo stanje aktuelnih odnosa predstavlja dobar osnov za optimističan pogled u budućnost, uprkos činjenice da se upravo svi nalazimo usred globalne krize izazvane aktuelnom pandemijom KOVID-19, koja ima nesumnjive posledice pre svega po zdravlje naših ljudi, ali i po svetsku ekonomiju. I u ovom teškom trenutku za sve nas, Republika Srbija i SAD zajedno su u borbi protiv nevidljivog neprijatelja, koji odnosi živote. Želeo bih da istaknem da smo već organizovali repatriacione letove kojima je na stotine američkih i srpskih državljana vraćeno u svoje zemlje. Pre samo nekoliko dana u Beograd je stigao i prvi deo američke pomoći u vidu 6.000 testova za otkrivanje korona virusa, što samo pokazuje da američki narod ni pored svih poteškoća sa kojima se sureće, ne zaboravlja da bude solidaran sa svojim srpskim prijateljima.

Tako nešto ne iznenađuje posebno ako se prisetimo da je početkom 1915. godine na teritoriji Srbije u borbi protiv epidemije tifusa bila angažovana američka sanitetska misija na čelu sa dr Edvardom Rajanom. U herojskoj borbi koja je tada vođena tri američka lekara i devet bolničarki obolelo je od ove opake bolesti, a jedan lekar je i preminuo. Ovakva solidarnost SAD, koja joj nije bila strana ni u prošlosti, pokazuje da srpski i američki narod mogu i jesu bili saveznici kroz istoriju posebno u periodima velikih kriza. Sve ovo daje nadu da, bez obzira na sve izazove sa kojima se suočavamo, postoji uzajamna želja da naše odnose i u budućnosti očuvamo i jačamo, polazeći od zajedničkih interesa i na osnovama međusobnog razumevanja i uvažavanja.

Hvala na pažnji."